

د نړۍ ستر مذاهب

دا مختصره رساله دهغه کتاب له منځپانګې راخيستل شوی ده چی کلونه

مخکی (د نړۍ ستر مذاهب) په نامه چاپ شوی او خپور شوی وو

Ketabton.com

امین رنګور

لومړی چاپ: ۱۳۸۲ هـ ش

نشر وونکی: ترجمان خپرندویه ټولنه

کمپوز و ترتیب: جانان احمدزی

پتی: نیو کابل بک ستور، پورې بازار، پېښور، میرویس کتاب پلورنځی ارګ بازار، کندهار

اسلامي کتاب پلورنځی جلال اباد، اریانا کتاب پلورنځی خوست صرافانو کوڅه

فهرست

د سرخبری / ۳	ټاو مذهب / ۳۰
هندو مذهب / ۶	شنتو مذهب / ۳۳
بودايي مذهب / ۱۰	یهودیت / ۳۶
زردشتي مذهب / ۱۶	عیسویت / ۴۱
کنفیوشي مذهب / ۲۴	مانویت / ۴۵

نوټ: دا متن د لیکوال په اجازه له اصلي متن نه د کاپي په توګه بیا ځلی لیکل شوی دی

د سر خبری

یو نظر خو دادی چی له کله نه په نړی کی انسان دی شاید له همغی وراخی مذهب هم دی لپکن د مذاهبو او ادیانو تاریخ راته وایی چی عقاید او مذاهب د انسان له پیدایښته ډېر وروسته منخته راغلل ، کله چی انسان په خپل ځان او شاوخوا کی دومره غټو غټو تبدیلیانو ته گوري نو مجبورایږي چی خامخا یې په اړه سوچ فکر وکړي او کله چی فکر کوي نو ډیری غټی غټی باریکی مخی ته ورته راحی .

انسان فکر وکړ چی دومره لویه نړی او په دی نړی کی انسانان ، رنکارنگ حیوانات ، اوبه هوا ، اور ، ونی بوتی ، کانی غرونه ، بارانونه بحرونه هواگانی ، رعدوبرق او داسی نور زراگونه مسایل دا ټول څنگه منخته راغلل او څنگه کنترولیږي نو دا خبره یې تری نچور کړه چی بهرحال پاس یو څوک شته چی دا نظم یې راوستی یو داسی څوک چی په ټولو له پاسه دی . او همدا د مذهب ابتدا وه .

له دی وروسته خبره نوره مخکی لاره او نورې خبرې راوتو کېدی هر سوچ فکر والا کس نوی نوی خبری راوویستلی چی سمی او غلطی دواړه پکی وی ، نو همدا وجه وه

چی دنیا کی رنگارنگ مذهبونه او دینونه پیدا شول دومره چی اوس یې مونږ ته شمېرل هم مشکل دي. ځینی خو داسی دینونه وو چی هغوئ راغلل او په پراخه سیمو تر زرگونه کاله وخت واک وروسته بیرته له منځه لاړل همداسی نور دینونه راوتو کېدل او داسلسله روانه وه تر دی چی نن ورځ مونږ هم یو شمیر دینونه وینو او پیژنو چی زمونږ په عصر کی واک چلوي او کېدای شي چی مودی مودی او پیری پیری وروسته دا هم له منځه لاړ شي او نوي نظریات و عقاید یې ځای ونیسي. خو له ټولو بهتره خبره داده چی کله هم څوک په پاک زړه سره د حق او ریښتینولۍ د لتون کوشش کوي او په اړه یې سوچ کوي نو هغه ته د ریښتیاوو دروازی خلاصیږي او له کوم اړخ نه یې خامخا مدد هم کیږي. بهر حال ناگزیر د مذاهبو تاریخ بیانول هم وي خو مونږ ته تر هرڅه د خپل سپیڅلي دین اسلام ارشادات او حوالی اعتبار لري هر مسلمان باید مطالعی ته د اسلام له زاویې وگوري او په اړه یې قضاوت وکړي.

نو خبری اوږدول نه غواړو او راځو دلته په دی کوچنی رساله کی د نړۍ د هغو مذاهبو لندۍ تذکره راخلو چی له ډېری زمانی نه وو او د پیروانو تعداد او تاریخي قدامت له امله د نړۍ غټ مذاهب ویل کیږي، د ریښتینولۍ او بطلان په اړه یې دلته بحث نه کوو، هر پښتون باید د اسلام دین له تاریخ او فرموداتو باخبر وي نو له همدی امله

دلته یوازی د تعارف او پیژندگلوی په پار د (هندویزم ، بودایزم ، کنفیوشی ، تاوی ، شننو ، زرتشتی ، یهودی ، مسیحي او مانوي دینونو) په اړه لنډ معلومات وړاندی کول غواړو. همدا شان لازمه بولم چی له بناغلي کفیل نیازی او اکمل توخي نه مننه وکړم چی زما له تفصیلي کتاب (د نړی ستر مذاهب) له منځه یې د یوی وړی رسالی په اندازه لنډی خبری راواخیستی او د بیا ځلی چاپ لپاره یې آماده کړی ، د نکاتو د راخیستلو انتخاب په خپله د یادو دواړو ورونو وو زه پکی زیاتوالی او کموالی نه غواړم ځکه چی د هرچا خوښه یو بیل ارزښت لري ، په کتاب کی د اختصار او ځینی ملحوظاتو په بنا د نورو نظریاتو او عقایدو په اړه یادونه نشته یوازی د څو مشهورو مذاهبو په اړه خبره شوی ده. هغه ورونه چی د نړی د نورو ادیانو ، مذاهبو او عقایدو په اړه ابتدایی معلومات ترلاسه کول غواړي په دی کوچنی رساله به یې تنده یو څه ماته شي خو که مو هغه څه نه وو ترلاسه کړي چی تلاش یې کوئ نو د رسالی د اصلي منبع (کتاب) ترلاسه کول به ممکن مرسته در سره وکړی شي.

امین رنځور

هندو مذهب

څه لپاسه درې زره کاله يې وشول کله چې آريا پنجاب ته ورسېدل نو هغوئ ته ویدونه په يادو زده وو ، په دغه ویدونو کې د څلورو ديوتاگانو اندرا ، ویرونا ، سوما ، آگني او یوی دیوي آشا ذکر وو ، لېکن هندوستان ته له راغلیو آریایانو سره هیڅ بت نه وو.

په هندوستان کې له اول سره یو قوم آباد وو چې تور رنګ او کوچنی قد يې وو ، اریایانو خو دغه دراوړ قوم په جنګونو جنګونو د دکن په لورې وشړل خو د هغوئ د ديوتاگانو لمانځنه يې شروع کړه ، آریایانو د دراوړانو له مذهب نه ډېر څه واخیستل ، خو اوس يې دلته دا چاڼ کول او جدا جدا کول مشکل دي چې کوم پکې د آریایانو خپل او کوم د دراوړانو دي.

هندوستان ته د راغلیو آریایانو ترمنځ تر ټولو لومړی ددی فکر پیدا شو چې څنګه د خپل بڼکلي نسل ساتنه وکړي شي . ددی لپاره هغوئ څلور ذاتونه رامنځته کړل ، برهمن ، چهتري ، ویش او شودرا ، او دايې پخه مذهبي خبره جوړه کړه. برهمن چې عزتمنه طبقه بلل کېده کار يې هم لیکل لوستل ، لمانځنی او مذهبي رسومات ادا

کول وو ، چهتري طبقي ته جنگ جگړی او د برهمن قوم حفاظت وسپارل شو ، د ویش قوم کرکيله سوداگري او تجارت شو ، او شودر ته د ټولو خدمت کول ورپه غاړه شول. ددی ټولو کار ډېر وو او برهمن به هيڅ هم نه کول ، برهمنان لکيا شول ليکل يې شروع کړل ، څلور واړه ويدونه يې چې تر دی دمه سينه په سينه انتقالول اوس يې راجمع کړل او وليکل او رگ ويد ، يجر ويد ، ساما ويد ، اتهر ويد يې ونومول. بيا يې آرنیکا وليکه اوپي نشد يې وليکه خو سمرتياوی يې وليکلی او دغسی راماین ، مهابهارت ، بهکوت گيتا ، پران او تانتر وغيره ... هندو مذهب ته خپله هندوان هندودهرم وايي او مذهبي کتابونو ته دهرم شاستر.

هندو دهرم چا او يا کومو کسانو جوړ کړ په دی څوک نه دي خبر کومی کومی خبری داسی دي چې په په منلو يا نه منلو يې سړی هندو کيږي دا هم څوک نشي وييلی.

کله چې بودايانو هندو راجاگان له خپل دربار نه ووېستل او د هندوانو په ژوند کی لږ بده ورغ راغله نو برهمنو ته د خپل بايللي عزت فکر پيدا شو . په دوئی کی شنکر آچاريا پيدا شو او هغه هندو مذهب بيرته له سره ورغاوو ، له ويدونو او اوپي نشد نه يې هغه خبری راواخيستی کومی چې ددوئی په زړه برابری وی. هغه خپله د شو پيروان وو خو له هندوشاستر نه يې د يو داسی ذات په ويستلو کار وکړ کوم چې يوازی وو او ټول

طاقتونه ورته حاصل وو. بيا يې اېشور د هغه ماتحت خدای ونوماوو خو له نورو ديويانو او ديوتاگانو يې انکار هم ونه کړ. بلکې دا يې ثابتہ کره چي دا ټول له يوبله جدا نه دي له يو نه دي او په يو کې دي هيڅ فرق او تبديلي نشته پکې.

له هغه وروسته رام نج او تلسي داسې پيدا شول ، رام نج په دولسمه عيسوي پيرې کې پيدا شو شکر اچاريا (شو) منلو خو رام نج بيا (وشنو). خو رام نج وشنو ته يوازي خدای نه وايه بلکې اصلي خدای يې باله ، يو پاک ذات يې وټاکه او ورسره يې د ديوتاگانو او ديويانو قدرت هم منلو.

په اولسمه پيرې کې تلسي داس د ديوتا او ديويانو په قوت ډير تمرکز کاوو ویدونه ، شاستر او آبي نشد ټول يې پرېښودل او ديوتاگانو د لويو جنګونو کيسې او افسانې چې په عام خلکو کې مشهورې وې راواخيستی ، د هغه ټول مذهب د رام په لمانځنه او د رام او سيتا له مينې جوړ ده.

د هندوانو په مذهب کې دا خاص خبره ده چې د ويدونو له زمانې نه تر اوسه پورې هرچا چې څه زياتونه پکې کړي ده هغه يې بيا پرېښي نه ده او له کوم پخواني شي نه يې انکار هم نه دی کړی ، او نوي شيان يې په زړو کې په څه نه څه شکل کې داخل کړي دي. د ويدونو پخواني پينځه ديوتاگان هم موجود دي او هغه پينځه يې چې راتول

کري يو يې تری جوړ کړی هغه هم موجود دی. شو هم شته او وشنو هم ، او د هغوئ
ټول اوتار هم شته د هغوئ میرمنی هم شته ، رام هم شته او کرشن هم شته ، او له دی
ټولو وروسته د آریه طبقه هم شته کوم چی ماده روح او شکتی (طانت) جمع کوي په
هندویزم کی د توحید دعوه کوي او د بتانو له لمانځلو انکار کوي.

د توحید دا خبره په هندوانو کی د مسلمانانو له گډېدلو او مشاهدی وروسته پیدا شوه
خو له دی نه هیڅ فایده ورته ونه رسېدله خو بلعکس هغه نور شیان چی دوی اخیستی
او اخلي یې له هغو نه فایده ورته رسېږي لگیا ده ، مثلاً د کونډی واده او د مور و پلار
په جایداد کی د لور او میرمنی حصه.

حقیقت خو دادی چی هندو مذهب نه په وید کی شته او نه په سمرتیاوو کی او نه له
هغی نه په زړو آثارو کی ، دا مذهب ټول د هندوانو له رسمونو رواجونو او د برهمن
قوم له خودساخته قوانینو نه سرچینه اخلي خو په قدامت کی یې هیڅ شک نشته او له
بودایزم نه ډیر مخکی هم موجود وو.

بودايي مذهب

د نړۍ له تاريخه معلومېږي چې له ميلاده شپږ پيړۍ وړاندې د نړۍ په اكثره علاقه كې خو مذهبي خوځښتونه راپورته شول چې د وخت د رايجو مذاهبو د پېچلتياوو او بديو په خلاف ظاهر شوي وو او په هغه وخت كې خلكو هم ددغه تازه حركاتو نسبتاً پرجوش ملاتړ كړی وو دغسې يو مذهب بودايزم يا بوديزم دی چې مشهور فلسفي مشر گوتام بده ته منسوب دی بودايزم يو صوفيانه غوندي مذهب دی او نن ورځ د نړۍ له مهمو مذاهبو يو بلل كيږي.

۲۵۱۹ كاله مخكې (گوتام بده) د نيپال په سرحد لومبين كې پيدا شو، دا ښار هغه وخت د شاكيه نومي قبيلې په پايتخت كپل دستو كې حسابېده گوتام بده يا بودا د خاندان په لحاظ له چهتر طبقې سره تړلی وو او خپله پلار يې يو وړو كې راجا وو، د بودا اصلي نوم سدهارت وو، د هغه د ماشومتوب پالنه په شاهي انداز كې شوی وه هغه ته د سپاهي ټول فنون زده كړی شوي او د سيل و تفريح ټولې مشغلي موجودې وې خو د هغه په طبيعت كې له لومړي سره نرمي او خواخوږي كچه شوی وه، په ډير لږ وخت كې سدهارت ډير علم وكړ او څومره يې چې د علم كچه پورته تلله نو همغومره به

سنجیدگی او تفکر خواته تلو هغه به په شپه ورځ کی اکثره یوازی وو او په خلوت کی به خوشال وو که څه هم د ځوانی په مرحله یې قدم ایښی وو لیکن د عامو ځوانانو غوندی یې جوش او ولوله نه وه بس یوازی د غور و فکر او مراقبې یو جنون ورسره وو ، د هغه ددغه یوازیتوب له امله د هغه پلار ډېر ورته پریشان وو نو له وزیرانو سره یې مشوره وکړه او له خپلی وریری یشودها سره یې د سیدهارت واده وکړ . له واده وروسته خو د سیدهارت ظاهري ژوند سم تېریده لېکن ددغه خاموشی شاته یو طوفان راپورته شو چی لامل یې د سیدهارت گوتم څه مشاهدات وو .

د تاریخي او بودیزم د روایاتو مطابق یوه ورځ هغه باغونو ته د تفریح لپاره ووت او په لاره یې یو ضعیف العمر شخص ولید چی د څېری پوستکی یی وچ او له گونځو ډک وو چی پورته کېده به نو د کوپې ملا او کمزوری له وجی به نشو پورته کېدلی . بیا بیا یې د پورته کېدو هڅه کوله خو بیرته به په خپله امسا تکیه شو ، کومه بله ورځ یې یو بیمار شخص ولیده چی د مرض په وجه ډېر په تکلیف وو او زگیروي یې کول ، همداسی یوه ورځ یط یو مری ولید چی خلکو د تدفین لپاره روان کړی وو او خپلو خپلوانو یې ماتم کاوو ، هغه یو فقیر هم ولید چی زیر لباس یی اغوستی وو او په ظاهره هیڅ هم ورسره نه وو لېکن ډیر پرسکون او مطمئن مالومېده . ددی فقیر په

خیره روحانیت ، خوشالی او اطمینان چی گوتم ولید نو حیران شو او کلک عزم بی وکر چی د حقیقی خوشالی ، سکون او قلبی اطمینان د حاصلولو لپاره به درویش کیږي او د دغه معرفت د حصول لپاره هغه یوه مهمه فیصله وکړه چی خپل محل به پریري او د ریاضت لپاره به ځنکل ته ځي.

له واده لس کاله وروسته د گوتم بد یو ځوی هم شوی وو چی رهل نومېده یوه شپه چی په محل کی جشن وو نو د بودا د حق د لټون تنده بلکل تر اخیږي حده رسیدلی وه او ټول عیشونه راحتونه او محلونه یې پرېښودل. ځوان بودا د شپې په وخت له کوره ووت .

بودا له کوره تر وتلو وروسته د هندوستان له مختلفو فیلسوفانو نه تعلیم وکړ خو د هغه تنده پری ماته نشوه بلاخره په گرځېدو گرځېدو کی د ختیځ هندوستان یو ځنکل ته ورسېد هلته یې څو کسه تارک دنیا کسان ولیدل او دی هم ورسره په مراقبه کی مصروف شو دی خلکو سره یې دومره سخت ریاضت او مشقت وکړ چی د هغه ښکلی جسم یوازی د هډوکو ډانچه پاتی شوه ، تر شپږ کاله دغسی ریاضت وروسته هغه هیڅ هم ترلاسه نکړل ، خو چی خپل جسم ته به یې کتل نو دا نتیجه یې ترلاسه کړه چی اعتدال پرېښودل او جسم ته تکلیف ورکول یې فایده عمل دی او دی سره نجات

نشي حاصلېدلی هغه ته په تجربې سره دا ثابتې شوی وه چې جسماني رياضتونه او وېرې اوسيدل يې له دې چې بدن ته تکليف وړکړي بله هيڅ فايده هم نه لري له دې وروسته هغه د بنارس يو آشرم ته لاړ ، بودايان وايي چې دغلته د خدای له اړخه بودا ته د خوب په ذريعه داسې اشاره وړکړې شوه چې هم وجود ته تر حده ډير تکليف وړکول او هم ډير د دنيا په چارو کې ننوتل دواړه غلط دي بلکې صحيح لاره د اعتدال او ميانه روڼۍ ده د شپږ کاله وخت نه پس هغه په يخو اوبو غسل وکړ او د يو شپانه د نذر له شيدو نه جوړ شوي کير (پيرني) باندې يې خپل رياضت مات کړ ، ماښام يې بيا ځلې د مراقبې هڅه وکړه خو له ځان سره يې عهد وکړ چې دا ځل مراقبه که دده په مرگ هم منجر شي لېکن تر حقيقت موندلو پورې به له مراقبې ونه ووځي او له دې هوډ سره د يو پيپل خواته د وښو په يوه څوکۍ کيناست خپل ټول خيالات يې په يوه نکته باندې متمرکز کړل او په غوروفکر کې ډوب شو .

په ۲۹ مه ورځ بودا معرفت حاصل کړ او همدغه ځای وو چې هغه له سيدهارت نه بوده يا بودا شو ، بده په اصل کې سانسکریت لفظ دی چې معنی يې ده عالم پوه او هونښيار پيدا عارف او روښانفکره وغيره... اوس هم بودايان دغه ځای ته (بده کيا) وايي. دا وخت د بودا عمر ۲۵ کاله وو کوم څه يې چې ترلاسه کړل هغه يې علم بولي

او روښنايي يې بولي. بودا وايي: کله چې زه هلته له پاک نيت محنت او سمی ارادې سره کيناستم نو جهالت ختم شو او علم راوتو کېد، تياره ختمه شوه او روښنايي ظاهره شوه.

له دې وروسته بودا په بنارس کې د آسي پتن خواته چې اوسنی نوم يې سرناټه دی روان شو هلته چې ورسېد نو پينځه ملنگانو ته يې خپله لومړی خطبه وويله چې دوئی يې آپدیش بولي دا خطبه د بودايانو په مذهب کې ډير زيات اهميت لري، چې ابتدايي کلمات يې داسی دي: ای ملنگانو، دوه شيانو ته مه ځی يو دا چې د عيش و عشرت ژوند اختيار کړی ځکه دا ډيره د حقارت او ذلت زندگي ده، دوهم دا چې هيڅکله خپل ژوند ته عذاب مه ورکوی ځکه چې ډېر تکليف وراکول بی معنی خبره ده ددغه دواړو لارو ترمنځ يوه منځگړی لار اختيار کړی چې د نجات او بصيرت لاره ده، دا لاره د نيکی عقيدی، نیک نيت، نیک فعل، نيکی گټی، نیک کوشش، سکون او ريبښتینولی لاره ده.

له هغی وروسته بودا خلکو ته د نصيحت کولو لپاره گرځېدل شروع کړل په اميرانو به د هغه د خبرو تاثیر زيات وو د هغه وخت بادشاه ميرمنی پلار او بچيو يې د بودا دغه نوی دين قبول کړ خلک به له لری لری علاقه ورته راتلل او دده تعليماتو ته به يې غوږ

نیوه ، زیات به داسی وو چی هغوئ به دنیا خوشی کره او چیلی به یې کولی خو بودا به تولو ته د دنیا پرینودلو خبره نه کوله ، دنیا پرینودل د همغوئ لپاره وو چا چی غوښتل ژور سوچ و کړي او خلکو ته وعظ و نصیحت و کړي ، عامو خلکو ته به یې دا ویل چی بدی پریردئ او ښه کارونه کوئ همدا درته کافی ده.

بودا مذهب اوس له دوه نیم زره کاله نه هم زیات شو ، بودایی مذهب چی چیرته هم تللی دی هلته د هغه های عقاید پکی کډ شوي دي بیا د بودا مذهب د چیلو چیلو چیلو (دوهمه دریمه او څلورمه طبقه مشرانو) هم پکی ډیری نورې خبرې زیاتی کړی دغسی د بودا په اصل تعلیماتو کی مشکل پیدا شو خو بیا هم د بودا خپل کوم تعلیمات چی دي هغه دادي : بده د بنارس په وینا کی وویل چی مه له حده زیات د عیش او د ژوند په مزو کی پر یوځی او مه هم ځان و جسم په تکلیف کی اچوئ د منع لاره ونیسئ ، په شهوت غصی او جهالت قابو حاصله کړئ ، دا داسی بدئ دي چی نه یوازی انسان ته تکلیف رسوي بلکی په داسی جال کی یې کیروي چی نجات ته نه رسیري.

داسی هم ویل کیږي چی د بودا مذهب له خدایه انکار دی ، که داسی وي نو ډیره د تعجب خبره ده ، بودایی مذهب د آسیا په ډېرو هیوادونو لکه هندوستان ، تبت ، برهما - برما ، سیلون ، هند ، چین ، جاپان او حتی په برازیل او ځینی جزیرو کی خپور شو.

زردشتي مذهب

له زردشت نه مخکي په ايران کي کوم خاص مذهب رايج نه وو بلکي دلته د مظاهري پرستي او مشرکانه مذاهبو مختلف صورتونه موجود ول ، دلته له منځني آسيا نه راغلي قوم آريا اباد وو چي په مشرکانه دين يې عقیده لرله ، د حيواناتو ، لمر ، سپوږمي ، اور ، اوبو ، سيارو ، نيا و نيکونو او د قبایلي ديوتاگانو لمانځل عام رواج ول.

د زردشت د اوسيدو کره نېټه خو نه ده مالومه لېکن تاريخپوهان وايي چي هغه له ميلاده شپږ پيړي مخکي ژوند کاوو ، د رواياتو له مخي هغه په آذربايجان کي پيدا شوي وو د هغه د کوچنيوالي حالات د زرتشتيزم په مقدسو کتابونو کي ذکر شوي نه دي خو تر مونږ پوري چي کوم مالومات رارسېدلي دي هغه دادي چي هغه مختلف فنون زده کړي وو خو اوس يې رڼه خړوله لېکن زړه يې د خلکو د خدمت لوري ته مایل وو ، هغه په ځوانۍ کي له خپل پلرني دين نه ستړي وو او پري مطمئن نه وو او د انسانانو متعلق په څه مسايلو يې غور و فکر کاوو خو د خپلو سوالونو هيڅ ځواب يې ترلاسه کړي نه وو. د شل کالو په عمر په يو غره کي خيله (چيله) شو يوه موده وروسته ورته اسماني

معراج نصیب شو او هغه مقدس کلمات ورته الهام شول کوم چی د هغه د تعلیماتو د کتاب (گاتا) بنیاد وو. گاتا هغه مقدس نظموه دي چی زردشت (زرتشت) ته منسوبیږي .

له الهي وحی وروسته زردشت د پیغمبرانه کوششونو شروع وکړه او د کایناتو د خیر وشر کشمکش یې د خپل دعوت خاصه موضوع جوړه کړه. تر لس کاله مسلسل کوششونو وروسته هم هغه ته کومه خاص کامیابی ترلاسه نشوه ، چون له هغی وروسته زردشت د بلخ بادشاه گستاخپ (۵۰۰ - ۶۰۰ ق م) ته خپل پیغام ورووړ ، د بادشاه په دربار کی علماوو له زردشت سره مناظره وکړه چی پکی زردشت له خپل مذهب نه په سمه توګه دفاع وکړه او د هغوی د هغه وخت مروج مذهب یې هم غلط ورته ثابت کړ ، نو همغه وو چی بادشاه د زردشت مذهب قبول کړ او له دی وروسته زردشتیزم په تیزی سره خپور شو ، سره له دی چی په ایران کی ډیر مشکلات ورته مخکی وو خو بیا هم د هغه مذهب د ایران په لویه برخه خپور شو ، په دغه سلسله کی د توران د سلطنت او ایران ترمنځ جنگ شروع شو او یو تورانی چی کله موقع ومونده نو زردشت یې شهید کړ (دا اصطلاح د یو لوی مذهب د بانی لپاره د احترام په توګه کارول شوی ده) ، دغه وخت کی د هغه عمر تقریباً ۷۷ کاله وو.

د زردشت له وفاته وروسته د هغه د مذهب حالت څنگه وو په دې اړه تاریخي تسلسل خو ځایه قطع شوی دی خو د زردشت مذهب د ایران له ختیځ نه تر جنوب پورې پیر په تیزی خپور شو او د ایران وجود په هغه وخت کې له سیاسي او تهذيبي اړخه هم پیر اعتبار او تاثیر درلود، د لته وو چی مذهبي فرقی (مغ) هم دا مذهب قبول کړ مغانو په ایران کې هغومره لوړ حیثیت درلود څومره چی په هند کې د برهمنانو وو ، کله چی د زردشت دین د مغانو لاسته ورغی نو هغوی خپل قدیمي عقاید هم ورسره یوځای کړل او خپور یې کړ او دغسی د مغانو عقاید هم د زردشتیزم برخه وگرځېدله.

د ایران د ستر سلطنت (هخامنشي - ۳۳۰ - ۵۵۰ ق م) وارث بادشاه هم د زردشتیزم پیروان وو ، که څه هم د زردشتیزم په تعلیماتو کې د توحید تصور او د کثرت پرستی رد په روښانه ټکو کې موندل کیږي خو هغه کتابات چی د هخامنشیانو له دورې نه ترلاسه شوي دي پکې د اور تعظیم او د دیوتاگانو حمدو ثنا په لویه پیمانې موندل کیږي. داسې معلومیږي چی د زردشت د توحید واضح تصور د ایراني قبایلي عقایدو په مخکې تر ډیره پورې تینگ نه شو بلخصوص د هخامنشیانو د دورې په وروستیو کې د زردشت په اصل تعلیماتو کې د ایران عوامي ارزښتونه او د قدیمو مذاهبو تصورات ښه پریمانه ننوتلي وو ، د زردشت مقدس کتاب اوستا چی اوس د زردشتیزم ترجماني

کوي هم قديمي منظوماتو برعکس د ديوتاگانو له تذکرو نه ډک دی. قرباني ، مقدس مشروب (سومرس) او نور رسومات هم د زردشت له اصلي مذهب سره فرق لري . د هخامنشيانو دوره په ۳۳۰ ق م کې د سکندراعظم په لاس ختمه شوه او په ايران د يوناني حاکمانو واک شروع شو سکندراعظم د هغه وخت ستره کتابخانه (پرسپوليس) هم تبا کړې وه چيرته چې د زردشت مقدس کتابونه په کتبي توگه محفوظ ايښي وو ، له دې وروسته يوه اوږده موده ايرانيان د يونانيانو تر تسلط لاندې ول چې پکې ايراني کلتور د يونان له کلتوره سخت متاثره شو . له دې وروسته د زردشت د تاريخ يوه لويه حصه نامعلومه پاتې شوه وروسته چې کله حالات معلوم شول نو د زردشت په دين کې د څو داسې يوناني ديوتاگانو تصورات هم موندل کيدل چې پخوانه ول ، په ۲۴۷ ق م کې لومړي آشکان د يوناني سلطنت خاتمه وکړه او د پارتيانو سلطنت يې قايم کړ د هغوی مذهب هم زردشتيزم وو داسې گمان کېږي چې هغوی به هم د خپلې خوښې ډير څه پکې شامل کړي وي خو دا يقيني ده چې ددغه سلطنت د وروستي وخت بادشاه ولاش د مذهبي مقدس کتاب (اوستا) د بيا ترتيب حکم کړی وو خو په تاريخ کې ددغه اوستا هيڅ مالومات نشته. په ۲۲۴ ميلادي کې دا سلطنت هم له منځه لاړ او له هغه وروسته ساساني حکومت هم د زردشتيزم د ترقي لپاره ځينې مهم اقدامات وکړل د زردشتيزم مقدس کتاب چې په څو برخو کې روايتاً

موجود وو بيا يې راوخيستل او اوستا يې تری ترتیب کر ، د تولنيزو چارو د تنظيم لپاره يې د مذهبي مشرانو يو نيتوراک هم قايم کر چي پکي تر ټولو خلکو ته نږدی طبقه مغ وه چي مذهبي رسومات ادا کول ، فتوی صادرول ، خلکو ته اصلاحي مشورې ورکول او د داخلي جنگ جگړو حل کول يې دنده وه . د عبادت لپاره آتشکدي (اورخوني) ورغول شوی چي مشر ته به يې مغان مغ اعزازي نوم اخيستل کيده ، هری ولسوالی ته يو مشر مقرر شوی وو چي موبد به يې ورته وايه او د ټولو موبدانو مشر ته به يې موبدان موبد وايه ، دی مشر به د مذهبي امورو مکمل صلاحيت درلود . په دی دور کي زرتشتيت د ايران رسمي دين وگرځول شو چي ورسره په ايران کي يو ستر تهذيب راپورته شو دا تهذيب په هيڅ وجه د روم هندوستان او چين له تهذيبنو کم نه وو .

د زردشتيزم دا ډول سلسله د شاپور تر دوری پورې روانه وه خو له هغی وروسته په دغه مذهب باندي د ثنويت فکري مکتب غالب شو او هغه مقدس کتابونه چي د علماوو او حافظانو په ذهن کي په پهلوي ژبه محفوظ پروت وو په داسی ډول بيا خلی ترتیب شو چي د ثنويت تأثير پری څرکند وو له ثنويت نه مراد د خيراوشر دوه خدايان لمانځل دي چي يو ته به يې آهورامزا او بل ته به يې اهریمن وايه .

په شپږمه ميلادي پيړۍ کې د اسلام ظهور شوی و و دى دور کې د خسرو پرويز ۵۹۰ -
۶۲۸ م اقتدار ختم شوی و و له هغې وروسته ايران د څو مسلمانو فاتحينو له ټکر سره
مخ شو چې بلاخره ايران شکست وخور او د مسلمانانو تر نکراني لاندې راغی خو له
اسلام وروسته په ايران کې د زردشتيزم څراغ مړ شو او له کم اقلیت پرته د ايرانيانو
يوى لويى برخى ته اسلام وروبل شو. د ۹۰۰ م شاوخوا کې کم و توم زردشت پيروان
له ايران نه هندوستان ته کډه شول چې هلته د ځينى مخصوصو شرايطو لاندې کجرات
کې د اوسيدو اجازه ورکړې شوه ، دلته هم دى خلکو ته فارسي يا پارسي ويل کيږي
دلته دغه زردشتيانو ډير کار وکړ او خپل مقدس کتابونه يې کجراتي ژبې ته ترجمه
کړل او د فقې د علم يو لوى دفتر يې تيار کړ په اولسمه پيړۍ کې چې کله اروپايانو
په هندوستان قبضه وکړه نو ورسره فارسيانو له اروپا سره تجارتي رابطنې ټينگې کړې
او ډير ژر پارسيان د ټولنيزه توگه مستحکم شول دا وخت د يوى شميرنى له مخې په
کجرات کې د پارسيانو تعداد يولک ديرش زره بنودل شوى دى.

ايرانيان او د هند غټه طبقه دواړه آريايان دي ددوى ډېر پخوانى مذهب اصل کې يو وو ،
د ويدونو او اوستا ډېرى خبرى خپلو کې سره يو دي کوم چې ډير پخواني ديوتاگان

(ارباب الانواع) دي هغه هم يو دي خو په دوه بېلابيلو ممالكو كې د اوسېدو په وجه ژبه او لهجه هم بدله شوه او دغسې په نوم پيژندلو كې يو شان سره رانغلل.

دوه نيم زره كاله مخكې په ايران كې يو كس پيدا شو چې نوم يې زرتشت يا زردشت وو هغه يو نوي مذهب جوړ كړ او يا خو يې په همغه پخواني مذهب كې ترميم وكړ ، هغه دا وويل چې په ما دوه روحونه يا دوه طاقتونه ظاهر شول چې غبرگولي دي خو يو په عمل او خبرو كې ډير زيات بد او بل ډير زيات ښه دى. د عقلمندو خلكو كار به دا وي چې هغوئ به نيكي خوښه كړي او د ناپوهه خلكو كار به بدي خوښول وي.

د ډيري نيكي كار والا طاقت نوم يې هر مزد كينېد او د بدې د طاقت والا نوم يې اهرمن. او ويې ويل چې د هر مزد عبادت وكړئ او د پراخوالي كوشش يې وكړئ خلك ورته راوبولئ ، ايمانداري ، په ژوند كې پاكي ، په خبرو كې رايښتینولي ، كركيله كول ، د خاړويو د نسل خيال ساتل ، سپي او غوايي سره نرمي كول ، د مرو عزت كول دا د زردشتي دين غټې نيكي وى.

د زردشتيانو چې كومي گرجاوى وى هغى ته آتشكډى وايي هلته د مقدس اور پرستش كيږي ، مذهبي مشر يې د ورځي پينځه ځله آتشكډى ته ځي او په مقدس اور باندى خوشبويي پاشي ، د هر زردشتي په كور كې هم اور وي او د هغى لمانځنه كوي د

زردشت د کتاب (اوستا) یوه حصه به هره ورځ تلاوت کوي او په واده کولو یې ډیر زیات تاکید کړی دی.

لکه چی ومو ویل د زردشت اصل تعلیمات چی هرڅه وي خو د ایران په دغه لرغوني مذهب کی هم ډیری خبری ورکړی شوي دي چی اوس یې په اصل شکل پیژندگلوي ډېره مشکله ده چی کوم د زردشت ده او کومه پخوانی حصه ده . د هغوئ د بعضی خدایانو نومونه دادي: میترا ، سروش ، رشنو . په جنت او جهنم هم عقیده لري او خپل مړي په یو خلاص میدان کی بدوي چی تپوسان یې وخوري دوئ دغه ځای ته دخمه وايي.

که څه هم زردشتي دین ډېر پخوانی دی خو د پیروانانو شمېر یې کم دی ، اکثره یې په ایران ، پاکستان او هندوستان کی اوسي ، خو د ایران یزد ښار یې مرکز ګڼل کیږي.

کنفیوשי مذهب

چین د نړۍ ستر هېواد دی چې د کورنیو پخوانی تعداد یې شپېته کروړه وو ، چینایان دعوۀ لري چې ددوئ تھذیب د نړۍ لرغونی تھذیب دی ، په چین کی به نور پخواني مذاهب هم وو خو کوم مذهب ته چې چینایانو لرغونی وايي او تراوسه چلیبوي هغه کنفیوشي مذهب دی.

ددی مذهب په اړه دین پیژندونکو دا سوال راپورته کړی دی چې آیا د کنفیوشش عقیدۀ په ریښتیا هم دین کښلی شو او که یوازی یو اصلاحي تحریک ورته ووايو نو ځکه خو ځینی حضرات مذهب ورته وايي او ځینی نور یې اخلاقي فلسفه بولي.

په کوم دور کی چې مهاویر او کومت بدھ په هندوستان کی اخلاقي تعلیمات خپرول نو په چین کی یو ستر مصلح کنفیوشش پیدا شو ، کنفیوشش یو ډیر ستر فلسفي حکیم او عالم تیر شوی دی چې د چین په لو ولایت کی پیدا شوی دی ددغه ولایت اوسنی نوم شایتونگ دی د هغه کورنی نوم کنفوزی وو ، د درې کالو به وو چې پلار یې وفات شو او د هغه مور یې تربیت په غاړه واخیست د وخت په تیریدو سره کنفیوشش د هغه وخت مروج علم لکه شاعري تاریخ موسیقي ښکار ښه ویشتل او نورو کی مهارت

ترلاسه کر په ځوانی کی هغه په مختلفو حکومتي څوکیو هم پاتی شو. په نولس کلنی کی یې واده وکړ چی یو ځوی یې هم پیدا شو.

د فکر او تحلیل په دی سلسله کی د هغه ملاقات له یو بل ستر مذهبي مشر او فلسفي (لاوزی) سره وشو څوک چی د ټاویزم باني وو.

کنفیوشش یوه مدرسسه جوړه کړه چی خلکو ته به یې پکی د مختلفو موضوعاتو زد کړه ورکوله د هغه درس و تدریس دومره حده پورې مقبول شو چی حکومتي مشران به یې هم په مجالسو کی اشتراک ته راتلل او دغسی یې د ژوند یوه لویه برخه په لو ولایت کی تیره شوه، له هغی وروسته کنفیوشش قاضي مقرر شو د تاریخي لاسوندونو له مخی هغه خپله دغه دروند مسئولیت دومره په امانت ترسره کاوو چی د هغه تر حکم لاندی سیمه د امن او انصاف یوه نمونه گرځېدلې وه او جرایم یې ختم کړل خو د وظیفی په مهال یې هم درس و تدریس جاري وو او ډیر خلک یې د شاگردی په دایره کی راغلي وو لېکن څنکه چی د هر چا یو دشمن وي دغسی د کنفیوشش بدبینانو هم بادشاه د ځان ملگری کر او کنفیوشش یې له ملکه تبعید کړ. وفات یې په ۷۲ کلنی کی وشو او د کوفو په سیمه کی دفن کړی شو.

د کنفیوشش له وفات وروسته د هغه نظریات په عامو خلکو کې دومره مشهور شول چې هغه یې یو قومي او بیا مذهبي اتل کړ له مړینې وروسته یې په ټول چین کې ماتم اعلان شو سره له دې چې کنفیوشش کوم مذهبي نظر نه وو وړاندې کړی خو بیا هم د هغه کوم کتابونه چې په مذهبي رسوماتو او تاریخ مېني وو هغو ته مذهبي حیثیت حاصل شو ، او د چین لرغونی مشرکانه مذهب هم د کنفیوششیزم یوه برخه جوړه شوه.

د کنفیوششیزم په تاریخ کې یو مذهبي عالم مینشیس ډیر د اهمیت وړ دی هغه د کنفیوشش تعلیمات د وخت له تقاضاوو سره مطابق ترتیب کړل او پکې یې اخلاقي او سیاسي امورو باندې زور راوړ چې پکې ددغه مذهب رسوماتو او هواجونو ظاهري رنګ تقریباً ختم شو ، مینشیس د کنفیوشش د مذهب ترقي لپاره په ټول چین کې سفرونه وکړل چې په وجه یې مذهب ډیره ترقي وکړه .

د کنفیوشش له مرګه دوه نیم سوه کاله وروسته بادشاه (قین شي هوانګ ۲۴۷ - ۲۲۱ ق م) د چین په ډیرو پاچاهيو قبضه وکړه دا بادشاه د کنفیوششیزم خلاف وو ، هغه د کنفیوشش او د مینشیس ټول مذهبي او تعلیمي کتابونه وسوځل او ددی مذهب عالمان یې قتل کړل خو د بادشاه له مرګه وروسته هغه کتابونه بیا له سره ترتیب شول او د

خپریدو لپاره یې کار وشو . اوس وخت په چین جاپان کوریا او ویتنام کی ددغه مذهب تقریباً شپږ میلیونه پیروان اوسیږي.

د چین د ملوک الطوائفي ټولو پاچاهيو په مشرۍ کی یو شهنشاہ وو چی د (چو) خاندان پورې یې اړه لرله ، له میلاده اته سوه کاله مخکی چو خاندان په چین کی غټ طاقت لرلو او د چین په ټولو وړو پاچاهانو یې حکم چلېده ، د کنفیوشش په زمانه کی دغه خاندان کمزوری شو او ددی قابل نه وو چی واره ریاستونه تر فشار لاندی راوړي او له خپلمنځي نښتو یې راوگرځوي ، کنفیوشش د دغه سیاسي اړودوړ او ددی په وجه د چینایانو په ژوند باندی د تاثیراتو له امله درې غټ پروگرامونه جوړ کړل.

لومړی دا چی له شهنشاہ سره چی کوم طاقت دی دا له کومه پیدا کیږي؟؟؟ د کنفیوشش په اند دا د خدای په ورکړه سره رامنځته کیږي.

دوهم کوم ریاست څنگه معلوم کړی شي چی دا سم او صحیح ریاست دی او دعوه یې دروغ نه ده؟؟؟ نو ددی حل یې دا ونبود چی کوم ریاست شهنشاہ د ریاست په توګه قبول کړي هغه سم دی. خو ددی لپاره اړینه ده چی شهنشاہ طاقتور وي چی خبره یې ټول ومني نو کنفیوشش وویل چی د چو خاندان شهنشاہ دی د ټولو بادشاهانو بادشاہ هم وګڼلی شي او له ټولو مشر پیر ولي او مرشد هم.

درايم د چين په ټولنيز ژوند رشتو او وروړكلوۍ ژوند كې ډېر فرق و كړېر وو نو كنفیوشش خلكو ته وړاندیز و كړ چې خدای ومنلی شي او د شهنشاه اطاعت دی و كړی شي د مور پلار له اړخه چې څنګه بچي ته په رايښتینولۍ درس ورا كول كيږي دغسی دی د بادشاهانو تربیت هم وي او دغسی دی په هغوئ كې هم ښه عادتونه نيكياني قابليت او لياقت پيدا كړل شي.

كنفیوشش دا غټ كار و كړو چې په خپلو شاگردانو كې يې ځينو ته وظيفه وسپارله چې د كنفیوشش او مينشش خبری وليكي ، د مينشش اصول او تعليمات په چين كې ډېر لوستل كيږي.

له ميلاده ۲۰۶ نه تر ۲۲۰ كاله وړاندی يعنی هغه وخت چې په چين كې د هين خاندان د شهنشاهی سلسله وه پينځه كتابونه وليكل شول كوم چې په چين كې تر ټولو پخواني او لوی كتابونه بلل كيږي ، د تبديليانو كتاب - هري چنگ ، د شعروشاعری كتاب - شي چنگ ، د تاريخ كتاب - شوچنگ ، د مذهبي رسوماتو كتاب - پي چنگ ، او د پسرلي او خزان كتاب - چين چو .

دا كتابونه څه شی دي او د كنفیوشش ټول مذهب څه شی دی ؟

هغه ټولې خبرې چې له کنفیوشش نه مخکې مشرانو ویلي وی او هغه چې خپله کنفیوشش د دین او دنیاوي کارونو د رغولو بآره کې ویلي وی ددغه خبرو له امله د چینایانو په ژوند کې سمې صفای او امن پیدا شوی وو.

د کنفیوشش مذهب د عقل او رأی مذهب دی ، د خلکو د ټولنیز ضرورت مطابق پکې ادلون بدلون راتلی شي لکه څنګه چې سن یت سن په کال ۱۹۱۲ع کې بادشاهي ختمه کړه او جمهوري نظام یې قایم کړ نو کنفیوشي مذهب د شهنشاه په ځای ریاست او دولت په خپلو کتابونو کې ذکر کړ ، سن یت سن یې د چینایي قوم پلار او چینایي عوام یې رعیت وباله.

کنفیوشي مذهب قایم هم پاتی شو او په هغه کې د ټاوي او بودايي مذهبونو عبادت او سوچ هم شامل شو ، په کنفیوشي مذهب کې عبادات او رسومات د قوم په ښېګڼه او د ټولنیز نظام په بهتری پورې تړلي دي په دی کې د خدای تصور او عقیده ډېره مبهمه غوندې ده خو د پلار او نیکه لمانځنه یو خاص مقام پکې لري.

ټاؤ مذهب

له چین سره د متعلق مذاهبو له منځه یو هم ټاویزم مذهب دی چی بانی یې یو ستر فیلسوف لاوی دی ، لاوی له میلاده شپږ پیری مخکی اوسپده خو د هغه د زندگی په حالاتو تاریخ په مکمله توگه خاموش دی ، د کنفیوشش مذهبي روایات وایي چی د هغه ملاقات له کنفیوشش سره هم شوی وو . د بودایزم او کنفیوششزم غوندی ددی مذهب هم اخلاقي او فلسفیانه نظام وو خو په دی کی د هغوی برعکس د واحد خدای تصور لږ څه زیات واضح دی ، خو وروسته وروسته به ټاویزم کی د دیوتاگانو تصور هم شامل شو خو په ټاویزم د کنفیوشش او بودایت اثر څرکند مالومیږي .

په دی مذهب کی ټاؤ یو خاص اهمیت لري چی معنی یې لاره ده ، خو ددی لفظ بآره کی ډیر مفاهیم بیانېږي مثلاً (خدای ، آفاقي عقل ، بی علت وجود ، فطرت ، د سلامتی لار ، د وینا طریقه ، اصول او قانون وغیره وغیره ... خو لږ وسیع مفهوم یې هغه روح دی چی د کایناتو په هر شي کی موجود دی ، چی ورته التایمیت ریالیتی هم ویل کیږي . د ټاؤ د تعلیماتو مطابق انسان ته تر ټولو غوره لاره داده چی له فطرت سره همغږی شي او ژوند وکړي ، دا خلک د رهبانیت قایل نه دي بلکی یوه ساده او بڼه زندگی تیروول

یې د مذهب بنيادي اصل دی ، ابتداء کی د تاو پیروانانو یوازی په دیویانو یقین درلود خو وروسته پکی د لاوژی او نورو مذهبي مشرانو پرستش هم شروع شو . له دی پرته د تاو پیروان د فطرت د مظاهرو پرستش هم کوي ، ددی مذهب مقدس علامت ته (یینگ ینگ) وایي چی د فطرت د دوه متضادو جنسونو (نر او بنځي) نمایندګي کوي .

د تاویزم مقدس کتابونه تاوتیچنگ ، زیینګ زي ، لایيزي او تاوژنگ دي دا کتابونه د مختلفو زمانو مختلفو مصنفینو ته منسوب دي . لومړني دوه یاد شوي کتابونه ددی مذهب بنیاد بلل کیږي .

له میلاده ۲۰۰ کاله مخکی له نورو ملکونو نه چین ته دا خبره راغله چی لمر سپوږمی ستوري او آسمان له ځمکی نه کیرچاپیره ګرځي ، ځمکه او د قطب ستوری په خپل ځای ولاړ دي ، د چین خلکو په دی ډیر سوچ وکړو او اخر یې وویل چی یو کېدل او یو نه کېدل دا دوه بیل اصول دي ، دا دواړه د اور لرګي ، ختی او کانی په ذریعه خپل کار کوي او ددوی له کار کولو نه ټولو موسمونو او د خلکو زغلل پر ځل منځته راځي .

د لمر سپوږمی ستورو او اسمانونو د تاوېدلو چلښت ته هغوئ د تاو نوم وراکړ او تاو ته یې د خدایئ درجه وراکړه ، د تاو مذهب پیروانو دومره لیکل وکړل چی د کتابونو ډیري یې جوړ کړل اول خو یې په لمر سپوږمی ستورو آسمان ځمکه انسان روح

پیداښت او مرگ فکر وکړ او وليکل او بيا يې په سياست مذهب دواگانو وغيره ډير کتابونه وليکل په چين کې د تاو مذهب بڼه وچلېد خو بيا په مذهب کې د ملاوت له امله د جادو توتکو او منترونو زور شو او اوس داسې دی چې يوازی د پيريانو او ديوانو په لمانځنه ولاړ دی بس.

اوس وخت کې ددی مذهب پيروان اکثره هغه خلک دي چې په بودايزم او کنفيوششيزم ايمان لري او له دغه دوه مذاهبو سره سره دا مذهب هم له ځان سره اخيستلی ځي ، ددی مذهب پيروان د يوی شميرنی له مخی دهری ميليونه ته رسيدوي.

شنتو مذهب

شنتو يو چينايي لفظ دی چي معنا يې ده (د ديوتاگانو لار) . د هندوييزم غوندي دا مذهب هم په کوم خاص باني پورې تړلی نه دی خو ټول په دی عقیده دي چي دا مذهب په اصل کی د کيدونکی مذهبي ترقی نتیجه ده .

شنتو مذهب صرف په جاپان کی دی او له دوه زره کاله نه راروان دی ، ددوئی د لمانځلو شی کامي دی او کامي څه شی دی په دی د شنتو مذهب عالمان هم نه پوهیږي خو وايي چي کامي ويني ، ډير غټ ، وېروونکی ، چي نفع او نقصان دواړه رسولي شي لکه اور هوا لمر سپوږمې سمندر غرونه ونی .

د فيوجي غر هم کامي دی او يا کامي پکی دی د جاپان چي څومره شهنشایان ول هغوی ټول کاميان دي او يا کامي پکی دی ، په شنتو مذهب کی خدای او خدایي طاقت یوه خبره ده هيڅ فرق پکی نشته ، په چا کی چي کامي ده هغه په خپله کامي دی او څوک چي کامي دی هغه ديوتا او ديوي ده لېکن شهنشاه په جاپان کی د لمر ځوی دی او ديوتا دی .

دیوتا نر هم وي او بنځه هم او د هغوی اولاد هم وي ، تر دوهمی نړیوالی جگړی پوری
شنتو د جاپان رسمي دین وو او د ټولو گرجاوو خرڅه یې حکومت وراکوله دی مذهب
یو دا غټ کار وکړ چی ټول جاپانیان یې شهنشاهه ته وفادار کړل.

د شنتویزم بیره کی دا خبره کیږی چی ددی مذهب روایت له قبل التاريخ زمانی نه
را روان دی خو ځینی مؤرخین وایی چی شنتویزم د جاپان په لرغونی تهذیب کی نه وو
بلکی دا له جنوبي کوریا نه جاپان ته انتقال شوی دی په هر صورت دغه قبایلي روایت
اوس د مذهب شکل اختیار کړی او په جاپان کی د ملي تمدن حیثیت لری.

په پینځمه عیسوی پیری کی چی کله بودایزم جاپان ته راغی نو دواړو مذاهبو په خپل
منځ کی داسی مفاهمت وکړ چی د (شنتوبد) په نامه یوه بیله مذهبی فرقه رامنځته شوه
چی په یو وخت دواړو مذاهبو پیروان وو ، له دی پرته کنفیوششیزم او تاویزم هم په
دغه مذهب ژور اثرات پرینبی دی ، په اتلسمه پیری کی مشهور جاپانی عالم
موتونوهری ناگا شنتویزم د نورو مذاهبو له اثراتو نه جدا کړ او د خالص مذهب په
شکل وړاندی کولو کوشش یې وکړ ، دا په اصل کی په مذهب کی د مذهبی احیاء یو
تحریک وو او داسی اصلاحات یې پکی وکړل چی په وجه یې له نورو مذاهبو نه ممتاز
شکل غوره کړ . له هغی وروسته په حکومتی سطحه ددی مذهب د پرمختگ

کوششونه وشول حتی چی په ۱۸۹۰ م کی د جاپان حکومت د دی مذهب تاریخ او بنیادي عقاید په تعلیمی نصاب کی شامل کړل ، د بودایزم له بیارغونی وروسته دا مذهب یو څه د زوال بنکار شو خو لا هم ددی مذهب اندازتاً څه کم دری میلیونه پیروان شته خو ورسره ورسره دوی د بودایزم پیروان هم دي . په جاپان کی شپږ اتیا فیصده خلک په مختلطة توگه د بودایزم او شنتویزم دواړو پیروان دي. په دی مذهب کی هیڅ مقدس کتاب نشته خو په جاپان کی دوه کتابونو ته قومي او کلتوري اهمیت ورکول کیږي چی یو یې (کوجوکی) او بل یې (شو کونیونگی) دی چی په تاریخ ، نظمونو د دیوتاگانو په کیسو او د مذهبي رسوماتو په بیان مشتمل دي.

یهودي مذهب

په تاریخي لحاظ یهودیت د نړۍ له سترو مذاهبو نه یو ده چی نسبت یې حضرت موسی علیه السلام ته کیږي. په نړۍ کی دا وخت درې کتابي مذاهب دي (یهودیت ، عیسائیت او اسلام) یعنی دا هغه مذاهب دي چی پیروان یې دعوه کوي چی خدای ددوئی د پیغمبر په واسطه خپل کتاب پری نازل کړی دی. په دوئی کی یهودي مذهب تر ټولو لومړی دی.

دا وخت د یهودانو د اکثریت ملک اسرائیل دی ، تر دوه زره دریم کاله پورې د یهودانو شمیر څوارلس میلیونه ښودل شوی وو ددوئی د اعتقاد له مخی یهودیت هغه مذهب دی چی د خدای په وحدانیت او د یهودانو په عظمت او بهتری باندی یقین وراکول پکی ضروري دي دا دوه هغه بنیادونه دي چی د یهودي مذهب بنیاد پری ولاړ دی. یهودیت له دی امله هم د اهمیت وړ دی چی د هغوئ مسلسل او مرتب تاریخ محفوظ دی خو نړیوال مذهب ځکه نشو ورته ویلی چی د نړۍ په هر گوت کی ددوئی د پیروانو د شتون سریرة یې یوازی له اسرائیلو پرته بل چا د پیروی زړه نه دی کړی یوه وجه پکی دا هم ده چی له ډیرو مشکلو مراحلو به تیریری او بیا به یهودیت دایری ته ننوځی .

د يهودانو تاريخ ډير اوږد او په زړه پورې دى ، مصر لورې ته له هجرت كولو نه د اروپا تر هولو كاست پورې د هغوئ تاريخ له بلا انتشار او مظلمو نه ډك دى خو په دغه ظلمونو او تنكدستيو كې هم دغه قوم خپل كورنۍ يووالى ، صلبې نسبت او نسلي نظريات په حيرانوونكې توگه محفوظ ساتلي دي ، ددوئ د تاريخ شروع له حضرت ابراهيم عليه السلام نه كيږي چې ځينې مؤرخين يې د ژوند زمانه له ميلاده ۲۰۶۷ او ځينې ۲۰۲۴ او ۱۹۵۵ پورې بڼې خو په دې اړه تراوسه پورې كوتلې سند موجود نه دى.

له حضرت عيسى ع نه اته سوه كاله مخكې حضرت موسى ع تير شوى وو د هغه د امت خلكو ته يهود ويل كيږي ، د حضرت موسى ع دوه زامن وو حضرت اسحق او حضرت ابراهيم ع ، اسحاق ع په شام كې وو او ابراهيم ع خپل ځوى اسماعيل له خپلې ميرمنې سره هغه ځاى ته ورسول چېرته چې نن ورځ مکه ده ، د اسحاق ع ځوى حضرت يعقوب ع وو د هغه يو نوم اسرائيل هم وو نو ځكه خو د حضرت يعقوب ع اولادى ته بني اسرائيل وايي. د يعقوب ځوى يوسف په مصر كې د مال او خزانې وزير شو او د هماغه په زمانه كې د هغه پلار او اولادونه مصر ته راغلل او همدلته اباد شول.

په خو سوۀ کاله کی د بني اسرائيلو تعداد ډېر لوړ شو د مصر له بادشاه (چی د فرعونانو له سلسلی نه وو) سره دا ویره پیدا شوه چی چیرته داسی نشي چی بني اسرائيل دده په تخت قبضه وکړي ددی لپاره هغه حکم وکړ چی په بني اسرائيلو کی څوک هم نارینه بچی پیدا کیږي هغه به قتلولی شي او دغسی د قتل سلسله روانه شوه، په دی زمانه کی حضرت موسی پیدا شو که څه هم دی د بني اسرائيلو له نسل نه وو خو په داسی صورت پیدا شو چی بچ کړی شو.

کله چی موسی ځوان شو نو ډیر طاقتور وو د فرعون د قوم یو کس په کوم چا زورزیاتی کړی وو نو حضرت موسی یی مخه ونيوله په دی کی د دواړو ترمنځ جنگ جگړه وشوه او د موسی په گوزار سره هغه کس مړ شو، نو له دی ویری چی گرفتار نشي نو موسی له مصر نه ووت او یو داسی ځای ته ورسید چی هلته یو بزراک اوسېده هغه له حضرت موسی سره د خپلی لور نکاح وکړه او څه موده وروسته حضرت موسی له خپلی میرمنی سره د مصر په اراده را روان شو.

شپه شوه او یخني وه موسی ته چیرته اور بنکاره شو نو خپلی میرمنی ته یی وویل چی زه د گرمېدلو لپاره ځم چی اور راوړم او که له اور سره څوک موجود وو نو د لاری ادرس به هم تری مالوم کړم او د اور لوري ته روان شو.

هلته يې يو غيبي اواز واورېد او د الله نښاني يې وليده ، له الله سره يې خبرې وكړې او هم دغه ځای كې يې هغه خپل پيغمبر مقرر كړ او حكم يې وراوه و كړ چې فرعون ته ورشه پوي يې كړه چې مسلمان شي او بني اسرائيل بيرته خپل پلرني ټاټوبي فلسطين ته راوله.

فرعون په لاره نشو او موسى بني اسرائيل له ځان سره واخيستل چې تعداد يې مؤرخين شپږ لاکه بڼيې د فلسطين په لوري روان شو خو فرعون بيا هم ورپسې شو او په درياب كې غرق شو. حضرت موسى چې د سينا دښتې ته ورسيد نو بيا يې كوه طور ته د تلو اراده وكړه او هلته يې څلورېنښت ورځې تيرې كړې او له تورات سره بيرته راغی. اوس تورات د حضرت موسى كتاب دی او يهودان دعوه كوي چې هغوئ همدا تورات مني خو دا هم ورسره وايي چې د وخت د ضرورياتو مطابق د يهوديت عالمانو په تورات كې څه اضافه هم كړې ده.

يهوديان خدای هم مني او وايي چې يو دی له حضرت عيسى نه مخکې ټول پيغمبران هم مني فرښتې قيامت له مرگه پس ژوند او حساب كتاب جنت دوزخ دا ټولې خبرې مني، كله چې د مني موسم شروع كيږي نو ددوئ نوی كال شروع شي او د لومړي مياشتې تر لومړيو لسو ورځو پورې خپل كال لمانځي. دغه ورځې دوئ د خدای د

ترلاسه کولو لپاره ډیری برکتناکی بولي او لسمه ورځ د حساب ورځ مني په دی ورځ د خلکو عملونه د خدای په وړاندی پیش کیږی او چی څه فیصله یې وکړه هغه وکړی او له ځان سره یې محفوظ کیږدی د حشر په ورځ به ددی فیصلو عمل مخی ته راځی چی د چا په عمل څه فیصله شوی ده. هم په لسمه ورځ یهودیان د خپلو گناهونو اعتراف کوي او توبه تری باسي ، په اونۍ کی د هفتی ورځ یهودیانو ته هغسی متبرکه ده څنکه چی مسلمانانو ته د جمعی ورځ ده او عیسویانو ته د یکشنبی.

یهودیان خپل قوم په توله نړی عزت من قوم گني او دا دعوه کوي چی خدای ته تر بل هرچا دوئی ډیر خوښ دي د عیسی ع د راتگ انتظار دي او وایی چی کله راشي نو د هغه د عدل بادشاهی په وخت به زموږ درجه په تولو کی اوچته وي لکه چی مسلمانان وایی که څه هم یهودی مذهب یوازی د بني اسرائیلو لپاره وو او تبلیغی مذهب نه دی خو بیا هم یهودان د خپل دین ډیر کم تبلیغ کوي.

عیسایي مذهب

د حضرت عیسی پیدایښت یوه معجزه وه ځکه چی هغه له پلاره بغیر پیدا شوی وو او خبری یی کری وی د خدای د لویوالي خبره یی کری وه او ځان ته یی د خدای بنده او پیغمبر خطاب کری وو او دا دعوه یی هم کری وه چی د حضرت موسی په دین کی چی کوم کوروالی پیدا شوی دی هغه به سموی د هغه د کتاب نوم انجیل وو.

حضرت عیسی ع ډیره کمه موده ژوندی وو د هغه د ژوند د حالاتو باره کی چا نه دي لیکلي انجیل د هغه د حواریونو له اړخه سینه په سینه نورو ته منتقل شوی او ډیر وروسته ولیکلی شو او په دغه موده کی چی هره غلطی شوی ده هغه غلطی پاتی شوی.

کله چی د عیسایت تبلیغیان اروپا ته ورسېدل نو په دی فکر چی عیسایت زه ترزره خپور شي نو د هغه سیمو د خلکو ډیری خبری یی په عیسایت کی گډی کری کومی چی د هغه خلکو لپاره مقدسی وی او نه یی شوی پرینودی ، او دغسی عیسایت دومره حده پورای خپور شو چی نن ورځ په نړی کی د مذاهبو له لحاظ غټ تعداد د همدی دین د پیروانو دی.

د عيسايت اصل عقیده خو دا وه چي الله يو دی او يوازی دی یعنی پ توحيد يي عقیده لرله خو د عیسی د عجیب پیدایش په وجه پکی ډیری خبری وراکډی شوی ، عيسایان اوس الله يو هم مني او دهی هم ، یعنی پلار زوی او روح القدس دهی بیلابیل هم دي او يو هم ، چي دا ډیره مبهمه خبره پاتی شوی ده خو يو عام عيسایي په اسانه سره ويیلي شي چي حضرت عیسی د خدای زوی وو.

د مذهب او اخلاقو په انسایکلوپیدیا کی عيسایي مذهب دا رنکه تعريف شوی دی: يو اخلاقي تاریخي مذهب دی چي په ټوله نړی کی خپور شوی دی توحيد مني نجات وراکونکی دی او د الله او بنده ترمنځ عیسی مسیح د غټو غټو کارونو لپاره واسطه بولي،،،

په عیسویت کی ډیری فرقی جوړی شوي دي خو په دوئی کی دهی تر ټولو غټي فرقی دي - رومن کاتولیک ، ایستیرن ارتودکسي او پروتستنت. ددی دریاوو په عقیدو او طریقو کی لوی اختلاف موجود دی او غټ بحثونه پکی دي خو دلته يي مونږ په لنډه لنډه بیانوو:

په رومن کاتولیک مذهب کی چي تر ټولو پخوانی دی پاپ د تاریخي کلیسا ظاهري پیشوا دی او حضرت عیسی ع ددغه کلیسا باطني او روحاني پیشوا دی. پاپ د حضرت

عیسی وارث بلل کیږي او د عیسویانو دا عقیده ده چی پاپ ته د حضرت عیسی روحاني سرپرستي او هدايت حاصل دی نو په دی وجه د پاپ او د هغه د مشورتي کونسل ټولی فیصلی هم د حضرت عیسی فیصله بلل کیږي او په هغی عمل د ټول کاتولیک مذهب په پیروانو واجب دی په کاتولیک مذهب کی د کتاب او شریعت فکر نشي کیدای بلکی د پاپ فیصله هرڅه دي.

د ایستیرن آرتودکسي عقیده داده چی د پاپ او کلیسا په مقابل کی صحیح عبادت ، په گناه صحیح اقرار او په مذهبي رسوماتو او د حضرت عیسی ع د مشری نه شکیدونکی سلسله اصل مذهب گني، د حضرت عیسی په دوهم ځل پیدایښت عقیده باندي ددوی ټول مذهبي معاملات او دارومدار ولاړ دی.

په پروټستنت کی هم دوه فرقی دي ، د لوتھر پیروان او د کالون پیروان ، لوتھر په شپاړسمه عیسوي پیړی کی د عیسوي مذهب د اصلاح کار وکړ ، هغه د پاپ او د هغه فیصلی یوی خواته کېښودی او د انجیل د تعلیماتو د مخکیوالي کوشش یې وکړ ، هغه عیسایت هغه حالت ته راوړل غوښتل په کوم کی په پیل کی وو ، هغه په خلکو کی دا فکر عام کړ چی د کلیسا اصلي وظیفه داده چی خلکو ته د انجیل اصلي تعلیمات ورسوي او هغه مذهبي رسومات ادا کړی لکه بپتسمه وغیره ... د لوتھر په فکر چی په

مذهب د عمل صورت دادی چی پاکه زندگی اختیار کری شي او د دنیا کارونه د مذهب د هدایت مطابق ترسره شي ، هغه د عباداتو او داخلي پاکیزگی قایل وو او د کلیسا د نظام او انتظام هم قایل وو ، خو په سیاست کی یې د مذهب دخالت نه غوښت.

د کالون رایه بیا دا وه چی یوازی د انجیل تعلیمات دی خواړه کری شي د پیتسمه وغیره رسوماتو په ادا کولو سره کلیسا خپل مقصد ته نه رسیږي ، بلکی کلیسا ته د عیسویانو د دنیوي ژوندانه برابرولو او ترقی ورکولو لپاره هم څه ناڅه پکار دي هغه د خلکو سیاسي ټولنیزه او کلتوري زندگی هم له کلیسا نه بیلول نه غوښتل.

کالون د عیسویت په دین یو ډیر غټ کتاب هم لیکلی دی.

مانویت

یو لرغونی مذهب دی چی په عراق کی راوتو کېد د نورو مذاهبو غوندی ددی مذهب بانې هم (مانی) وو چی په ۱۷مه هجری پیری کی په عراق کی پیدا شو د هغه حالات د مسلمانو مؤرخینو له قوله مونږ ته رارسېدلي دي ، ددغه مؤرخینو په وینا هغه یو فلسفي وو او د خپل یو داسی مذهب بنیاد یې کیښود چی له زرتشتیت یهودیت او عیسویت نه اخیستل شوی وو، په هغه وخت کی زرتشتیت د ایران رسمي مذهب وو خو کله چی وکتل شول د مانی مذهب د زرتشتیت خلاف یو چیلنج جوړېدو نو د ایران د هغه وخت بادشاه بهرام اول چی د زردشتیت پیروان وو مانی قتل کړ او د هغه په پیروانو یې ډیر ظلمونه وکړل له دی وروسته د مانیزم پیروانانو د منځنی آسیا او چین خواته هجرت وکړ خو ځینی مؤرخینو لیکلي دي چی د ایران بل بادشاه (دوهم شاپور - ۳۰۹-۳۷۹) مانیزم قبول کړی وو خو په دی اړه کوم ثابت دلیل نشته خو یوازی دا چی هغه د مانی له پیروانو سره نیک برخورد کاوو ، دغه وخت کی مانیزم په چین ، لویدیځه آسیا ، شمالي افریقا ، جنوبي اروپا ، فرانسه او اسپانیا کی خپور شوی وو. خو په اوومه پیری کی ددی مذهب اثر ختمیدل شروع شول او بلاخره تقریباً ددی مذهب وجود اوس باقی نه دی پاتی.

مانويت کي د سامي او غير سامي دواړو قسمه مذاهبو پيغمبرانو ، ديوتاگانو او سپيڅلو مناسکو منل شته خو لږه موده وروسته بيا دا مذهب د تحريفاتو بنکار شوی وو. ماني تقريباً اووه يا اته کتابونه ليکلي وو چي پکي دا مذهب يو الهامي مذهب منل کيدو ، دا کتابونه په سرياني ژبه ليکل شوي وو ، يو بل کتاب يې هم وو چي ارزنگ نومېده او په تصاويرو مشتمل وو خو دا مهال ددی ټولو کتابونو له څو ټکرو پرته بل هيڅ هم نه دي پاتي شوي ، مانيزم د ثنويت لوري ته مایل وو خو پکي د زرتشتي خدای تصور هم رايچ وو . که څه هم مانويت نن ورځ معدوم بلل کيږي لېکن په نړی کي په متفرق ډول يوه کمه شمير ابادي اوس هم ددی دين پيروان شته.

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**